

Ehini paradoks

Kristiina Ehin. Janu on kõikidel üks. Tartu: K. Ehin, 2020. 135 lk.

Kristiina Ehini loomingust kirjutades ei saa kriitikud üle ega ümber autori isikust. Ikka ja jälle nenditakse, et võimatu on lugeda tema tekste, ilma et looja maine kuju silme ette ei tuleks,¹ teisel koguni jõutakse järeldusele, et Ehin ei püüagi oma persooni ja lüürilist mina distantseerida, vaid hoopis rõhutada, et tema luule pärineb otse elust.² Autori ja lüürilise mina samastamine on Ehini retseptisioonis tavaline, näiteks Andrus Kasemaa kirjutab „Kohtumiste” (2017) kohta suisa niimoodi: „Kristiina Ehini luulet ilma tema endata ei kujutakski ette. Kui loen, siis on alati silme ees tema kuju, peas kajab ta hääl. CDd pole kaasa vajagi.”³ Rein Tootmaa nendib „Viimase Monogaamlase” (2011) arvustuses: „Mina luulekujuna ei ole nii sagedane külaline, aga selle korvab autori-mina juuresolek kõiges ja kõikjal.”⁴ Kaarel Tarand arvab sellest samast teosest kirjutades koguni, et Ehini (*nota bene*: autori, mitte lüürilise mina!) „ihuliste vajaduste kroonika jookseb kenasti kogust kogusse.”⁵ Isegi Vilja Kiisleri arvustuse pealkiri („Unistuste eesti naine, kes armastab lihtsat eestlast”) osutab kalduvusele,

¹ V. Kiisler, Unistuste eesti naine, kes armastab lihtsat eestlast. – Sirp 28. VIII 2020.

² P. Põldma, Luuletaja, sillaehitaja, kraavikaevaja. – Värske Rõhk 2020, nr 68, lk 108.

³ A. Kasemaa, See lahe ostukärujukuline maailm. – Sirp 12. V 2017.

⁴ R. Tootmaa, Armutapp. Ilus küsimus. – Sirp 28. VII 2011.

⁵ K. Tarand, Laaste ühe tütarlapse probleemist. – Sirp 28. VII 2011.

mida võib eesti luulekriitikale ka üldisemalt ette heita: teksti lausuva „mina” identifitseerimine autori endaga. Seda põhjustab peale žanri eripära, luule enesele osutavuse jms ka termini *lüüriline mina* ähmane definitsioon. Joosep Susi on välja toonud terve hulga termineid, millega tähistatakse luulekriitikas lausuvat subjekti: *lüüriline mina*, *lüüriline lausuja*, *lüüriline subjekt*, *poeedimina*, *tekstimina*, *tekstuaalne mina*, *lüüriline hääl*, *minategelane*, *luulemina* ja *luuleminake*, *minahääl* jt. Ta lisab, et neid kõiki ühendab justkui seesama soov nimetada ja/või piiritleda teatavat subjekti, kes vastutab (lüürilise) luuletuse diskursuse eest.⁶

Kristiina Ehin tõepoolest paistab oma luuletuste diskursuse eest vastutavat, sest ta kasutab samu poeetilisi ja retoorilisi võtteid nii poeesias, publitsistikas kui ka ansambli Naised Köögis laulusõnades, isegi intervjuudes. Ikka ja jälle kirjutab ta eesti keele, kultuuri, metsa ja lindude kaitsmisest, emaks ja naiseks olemisest, esivanematest. Vahel isegi näib, et Ehini artiklid ja ettekanded on poeetiliselt ladusamad ja üldistavamad kui mõnigi tema luuletus. Sarnasest nähtusest on Joosep Susi kirjutanud Hasso Krulli näitel, viidates Šveitsi kirjandusteadlasele ja kriitikule Jérôme Meizozile, kes kasutab prantsuskeelset terminit *posture* ('asend, poos, hoiak'), et kirjeldada protsessi, kus luuakse avalikku kuvandit nii kirjutatud tekstide ja retseptisiooni kui ka esinemiste, intervjuude ja muu sellise kaudu. Susi jätkab: „Sedaviisi loodav kirjaniku eetos mõjutab

⁶ J. Susi, Kes kõneleb luuletust? – Ettekanne Eesti Kirjandusmuuseumi IX kirjandusteaduse suvekoolis „Kirjanduse empaatiline hääl” 14.–15. juunil 2019 Juhan Liivi Muuseumis.

oluliselt seda, kuidas üht või teist ilukirjanduslikku teksti tavatsetakse lugeda.⁷⁷

Siinses arvustuses loobun aga Ehini kui avaliku elu tegelase üle arutlemast, sest nagu Kiisleri arvustus näitab, kinnitab autori väljanägemisest, hääletoonist või potentsiaalsest poliitikukarjäärast kirjutamine ainult tema pisut ühekülgselt muutunud kuvandit ega vii sugugi lähemale teksti mõtestamisele ega analüüsimisele. Pigemini haaran kinni ühest niidiotsast, mille andis Sveta Grigorjeva „Kohtumis“ arvustades. Nimelt kirjutab ta Ehini tekstide paradoksaalsusest: „[---] ühelt poolt rajanevad need justkui kõigile mõistetavatel teemadel ja sõnastusel, sinna juurde veel nostalgia lihtsama ja aeglasema maailma-ühiskonna-inimese järele. Teisalt aga on tunne, et autori loodud omamütoloogiline maailm ei ole sugugi nii lihtsasti „läbinäritav“, kui esmapilgul võib paista.”⁸ Ka „Janu on kõikidel üks” on vastuokslik kogu, ja see paradoksaalsus väljendub ennekõike püüdluses kõnetada võimalikult suurt hulka inimesi.

Jämedalt üldistades võib siinsed tekstid jagada kolme rühma. Esimestes, mida võiks iseloomustada autori sõnadega „Jutusta mulle maailma ajalugu kümne lausega” (lk 56), kapatakse läbi Eesti (ja maailma) ajaloo tulipunktide, põhilisteks teemadeks kolonisatsioon, vaesus ja vilesus ning eestlase jonnakus, mis aitab selle üle elada („Küll magus muulukamaitse / varjutab kõik elu Erna retked”, lk 19). Need tekstid liiguvad üldiselt tasandilt üksikule: Islandi ja Norra kaudu Soontaganasse, Raplasse ja Leedikülla, kuningas Siegfriedi juurest vaarvanaema Annani. Koha- ja

isikunimed korduvad eri tekstides ja nii võikski järeldada, et „Janu on kõikidel üks” jutustab eesti muinasasulatest, aga ka Raplast ja Türist, mõnest kadunud rahvast, mõisnikest, kubjastest ja Annast. Igal juhul on luulekogu üks püüdlustest luua selline ajaloonarratiiv, kus peale vallutuste, lõputu naerivõtmise ning küüditamise tõusevad esile üksikisiku soovid ja tunded. Seega on tekstid selgelt lüroepilise algega, sest meeoluline väljendusviis on põimitud n-õ suure loo jutustamisega, ja miski ei sunni samastama luulesubjekti ja autorit, vastupidi arvustuse sissejuhatuses toodud varasema retseptiooni näidetele. Ehin on kohal hoopis paiguti luuletustele lisatud kursiivkirjas eessõnad – ehkki võinuks mitte olla. Seda nendib ka Põldma: „[---] kas ei ahenda seletused luuletuste mõjuvälja, ei välista tõlgendusvõimaluste paljusust, ei seo tekste liiga ühemõtteliselt reaaside külge? Poeetiline üldistus peaks ju toimima teksti tekkepõhjuste teadmata. Vahest saanuks eessõnad täpsemad ja mõjusamad siis, kui luuletaja riskinuks vahetada stiiliregistrit [---] Kui aga paratekst on sama kujundiküllane ja keelekaunis kui järgnev luuletus, tekib kahe tekstitasandi vahel konkurents, mis ei tule kummalegi kasuks.”⁹ (Mulle näib, et peale paratekstide ahendavad tõlgendus- ja üldistusvõimalusi teisedki poeetilised võtted, kuid nendest hiljem.)

„Janu on kõikidel üks” teise rühma luuletused jutustavad juba konkreetset suguvõsalugu, ning tuleb tõdeda, et need on kogu tugevaimad tekstid. „Minu suguvõsa mehed” (lk 78–85) ning eriti „Minu suguvõsa naised” (lk 28–35) paistavad silma polüfoonilisuse ning isiklike ja konkreetsete lugudega, millega on samal ajal hõlbus samastuda. „Minu suguvõsa naistes” on 13 tegelast, kellel on oma selgelt

⁷ J. Susi, Kuidas luuletada lugu isa valsva pilgu all? – Hasso Krulli mõistatus. (Etüüde nüüdiskultuurist 8.) Koost, toim N. Lopp. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti Kunstiakadeemia, 2019, lk 49.

⁸ S. Grigorjeva, Kuu. Veranda. Hunt. – Vikerkaar 2017, nr 10–11, lk 177.

⁹ P. Põldma, Luuletaja, sillaehitaja, kraavikaevaja, lk 108.

eristuv hää ja siht, jutustades traumast, valust ja elu paratamatust absurdsusest. „Minu suguvõsa mehed” räägib aga vaid kolme tegelase kaudu ja seega võrdlemisi monotoonselt sellest, mida mehed teevad, mitte sellest, mida nad tunnevad. Nii tuleb tõdeda, et ühelt poolt Ehin kinnitab meeste ja naiste stereotüüpe, teisalt lükkab neid ümber: „Minu suguvõsa naiste” lood on piisavalt omanäoliselt esitatud selleks, et mõista, kui erinevad võivad olla naiste rollid, ülesanded ja saatused, mehed aga teevad ühesuguseid „maskuliinseid asju”, kuid ometigi see ei häiri. Mõlema luuletuse rütm, huumor, konkreetne kaaluvad üles mõningase üheplaanilisuse ja etteaimatavuse.

Kolmandasse gruppi kuuluvad parajagu aktuaalsete sotsiaalsete probleemidega tegelevad tekstid ehk ajaluule, kus muuhulgas juhitakse tähelepanu lageraiele, rahvusteaduste alarahastatusele ja koroonakriisile. Nii temaatiliselt kui ka vormiliselt sarnanevad need luuletused rohkem ansambli Naised Kõõgis repertuaari kui Ehini muu loominguga, mistõttu tuleb tõdeda, et elavas esituses on neil hoopis ulatuslikum mõju kui raamatust lugedes. Võtkem näiteks koroonakevadele pühendatud „Muutunud maailmas”, mille eessõnast selgub, et luulemina tahtis tekstiga kõike natuke kaugemalt ja selgemalt näha, kuid filosoofiliste üldistuste asemel leiab siit lõputul hulgal argiseid osutusi sündmustele ja mõtetele, mis on alates kevadest käibel või veel liialt selgelt mees. Taustal kõlab küll Marie Underi „Jõulutermitus 1941”, aga proosalisele algimpul-

sile ei ole lisatud teist plaani, mitmekordset kodeeritust, esteetilisust, kunstilisust... Tasandit, mille puudumist Ehinile muidu ette heita ju ei saa, pigem vastupidi: nii mõnigi tekst on poeetiliselt lausa ülelaetud.

Paraku ei jõua üldistuseni ka paljud teised siinsed ajaluuletused, sest need on üksteisega lihtsalt väga sarnased: konkreetse isiku- ja kohanime ning üleüldine nimisõnarahkus vahelduvad seisukohtadega, millega kõik nagunii juba kursis on: „Seni kui rahvusteadlasi ei hinnata / ja heidetakse üle parraste / tuleb emakeelepäeval vinnata / lipud poolde vardasse” (lk 51). Mõistagi võiks arutleda, kas ehk on nendel tekstidel teine, rahva- või võimulagustuslik eesmärk (ja ongi!), kuid sellisel juhul võinuks need oma esmasesse avaldamispaika ehk sotsiaalmeediasse jääda.

Kui „Kohtumiste” mõistmiseks peab Grigorjeva sõnul vaeva nägema, siis mulle näib, et „Janu on kõikidel üks” tuleb publikule sammukese (või kaks) lähemale. Luulekogu keerulisemates tekstides panakse proovile lugeja ajaloo- või mütoologiaalased teadmised, ent enamik luuletustest on hõlpsasti tarbitavad. Selle raamatu iva – ja ühtlasi paradoks – peitub aga selles, et „juurte jootmise” ja ühiskonna kritiseerimise käigus on õnnestunud suurt hulka inimesi isiklikult kõnetada, kuid teisalt ei proovi kogu tugevaimad tekstid üldistuseni jõuda, vaid jutustada ühe inimese lugu, olgu ta lüüriline mina või lihtsalt Kristiina Ehin.

HANNA LINDA KORP